

- ¹⁰М. Минский. Остроумие и логика когнитивного бессознательного. *Перев. с англ. М. А. Дмитриевской*. Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XXIII. Когнитивные аспекты языка. Составление, редакция и вступительная статья В. В. Петрова и В. И. Герасимова. – М., Прогресс, 1988. – С. 298.
- ¹¹Желтухина М. Р. Объем и содержание категории комического. // *Языковая личность: проблемы когниции и коммуникации*. Сборник научных трудов. – Волгоград, 2001. – С. 132-143.
- ¹²Nickolson, H. *The English Sense of Humour and Other Essays*. London, 1956.
- ¹³Fox, K. *Watching the English. The Hidden Rules of English Behaviour*. – London, 2004. – P. 179.
- ¹⁴Ратмайр Ренате. Прагматика извинения. Сравнительное исследование на материале русского языка и русской культуры. – М., 2003.

Литература

1. Бралгин Е. Этика смеха. – Томск, 2003.
2. Волков И. Ф. Теория литературы. – М., 1995.
3. Гак В. Г. Язык как форма самовыражения народа // *Язык как средство трансляции культуры*. – М., 2000.
4. Гачев Г. Ментальности народов мира. Сходства и отличия. – М., 2003.
5. Гольдин В. Е. Проблемы жанроведения // *Жанры речи*. – Саратов, 1999.
6. Гридина Т. А. Языковая игра: стереотип и творчество. – Екатеринбург, 1996.
7. Дмитриев А. В. Социология политического юмора. – М, 1998.
8. *Жанры речи*. – Саратов, 1999.
9. Кожина М.Н. Речевой жанр и речевой акт (некоторые аспекты проблемы) // *Жанры речи*. – Саратов, 1999.
10. Корнилов О. А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов. – М., 2003.
11. Почепцов О. Г. Языковая ментальность: способ представления мира. ВЯ, 1990, № 6.
12. Санников В. З. Русский язык в зеркале языковой игры. – М., 1999.
13. Сиротинина О. Б. Некоторые размышления по поводу терминов «речевой жанр» и «риторический жанр» // 14. *Жанры речи*. – Саратов, 1999.
15. Филиппова М. М. Ирония и сарказм в английском языке и культуре. – М., 2005.
16. Хализев В. Е. Теория литературы. – М., 2002.
17. Шурина Ю. В. Речевые жанры комического // *Жанры речи*. – Саратов, 1999.
18. *Языки как образ мира*. – М., СПб., 2003.

Філюк Л. М.

ОСНОВНІ ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ ІНФОРМАТИКИ

Наразі внаслідок бурхливого розвитку обчислювальної техніки і впровадження її у всі галузі людського життя України відбувається перебіг не менш інтенсивного формування української терміносистеми інформатики (далі УТІ). Для правильної орієнтації в непростих соціолінгвістичних процесах варто оглянути і осмислити її розвиток, що обіймає вже не такий і малий п'ятдесятирічний часовий відтинок.

На становлення і розвиток української терміносистеми інформатики, а також обчислювальної техніки впливали різні чинники, найосновнішими з яких є два: 1) розвиток самої інформатики в Україні; 2) стан функціонування української мови.

Інформатика як окрема наука сформувалася порівняно недавно, у 70-80-х рр. минулого століття, виділившись із більш загальної науки – кібернетики. Як складова частина кібернетики вона розпочала розвиватися в Україні з 50-х рр. ХХ ст. і ґрунтувалася спочатку на працях із математичної логіки американського математика Норберта Вінера. Саме його праці лягли у підвалини програмування, що на ту добу тільки зароджувалося. Н. Вінер започаткував нову науку – кібернетику, яку визначив як науку про керування в живій природі та в технічних системах. Таке об'єднання живого й неживого в одній дисципліні виявилось вельми суперечливим і зумовило різке несприйняття її вченими багатьох країн. Особливо нищівної критики нова наука, що зароджувалася, зазнала в СРСР, частиною якого була на ту добу й Україна. Критика кібернетики в СРСР перейшла в ідеологічну і навіть політичну площину, роботи у цій галузі було припинено за розпорядженням комуністичних органів, що зумовило велике відставання України (як і інших країн СНД) у цій галузі і що дається взнаки дотепер.

Тим не менше, ще 1950 року під керівництвом С.О.Лебедева в Україні, в АН УРСР, було створено першу в континентальній Європі малу електронну рахувальну машину „МЭСМ”, а 1952 року на основі неї було створено велику електронну рахувальну машину „БЭСМ” [3]. 1957 року в Україні, в Києві, було створено Інститут кібернетики, який з 1962 року одержав ім'я В. М. Глушкова. У ньому стали вестися інтенсивні роботи щодо створення нових типів ЕОМ, зокрема таких, як „Дніпро”, „Дніпро-2”, „Промінь” та ін. Разом із удосконаленням структур цифрових обчислювальних машин відбувається і розвиток математичного забезпечення, створення ефективних систем програмування, операційних систем тощо.

Незважаючи на помітне відставання від провідних країн у галузі комп'ютерної техніки, Україна посідає досить солідне місце у світі: в Україні ще в 90-х рр. налагоджено випуск своїх персональних комп'ютерів, є помітні досягнення в галузі створення інтелектуальних систем різного типу, велика кількість мешканців України мають комп'ютери, охоплені всесвітньою мережею Інтернет, у якій велика частина припадає на українські сайти, в Україні випускають деякі вузли для комп'ютерів, а також компакт-диски CDR та CDRW, невдовзі розпочнуть продукувати і DVD-диски. Якщо виробництво обчислювальної техніки в Україні помітно відстає від таких країн як Сполучені Штати, Японія, Німеччина, Франція, Південна Корея та ін., то в галузі програмного забезпечення наша країна посідає одне з провідних місць: в Україні щороку створюється тисячі вискоєфективних комп'ютерних програм, як для потреб науки, техніки, виробництва, навчання, так і для потреб мистецтва, ігрові та розважальні програми.

Слід вказати, що великими темпами розвивається також комп'ютерна лінгвістика, створено кілька електронних словників, в тому числі он-лайнних, започатковано „Всеукраїнський лінгвістичний діалог у контексті теорії лексикографічних систем”. Основна ідея полягає у створенні лексикографічної комп'ютерної системи, що функціонуватиме в середовищі Інтернету, забезпечуючи співпрацю лінгвістів різних мовознавчих установ України через уніфікований інтерфейс і на єдиних наукових та організаційних принципах [5]. Створено Український інформаційний фонд НАН України і спеціальну комп'ютерну систему в мережі Інтернет — Віртуальну лексикографічну лабораторію, що є лінгвістично-технологічною структурою, спроможною об'єднати всі зацікавлені фахові словникарські колективи України. Уже сьогодні тут функціонує поки що в експериментальному режимі Український лінгвістичний портал.

Бурхливо розвивається новий аспект мовного статусу — технологічний, пов'язаний із застосуванням механізмів природної мови в інформаційних технологіях [4]. Системи природномовного пошуку, машинного перекладу, безклавіатурного введення мовної інформації до комп'ютерів, автоматичного редагування, реферування та індексування, природномовні інтерфейси до інформаційно-комп'ютерних систем різного призначення тощо — все це те, що йменується передові комп'ютерні технології, якими успішно займаються в Україні.

Так що перший чинник — розвиток інформатики в Україні дає позитивний імпульс для формування і власне української терміносистеми.

Проте другий чинник — стан функціонування української мови — на жаль, тривалий час мав негативну дію. Річ у тому, що в СРСР роль державної мови виконувала російська мова, мова нації, яка посідала привілейоване становище, бо являлася по суті агресором стосовно решти народів. Адже саме з Росії в 1919-20 рр. прийшли війська, які знищили законну національну владу в Україні. Інші мови, в тому числі й українська, поступово витіснялися з ужитку. Понад те, в 60-х рр. українська мова взагалі потрапила до розряду неперспективних мов, тобто таких, які приречені на вимирання, вона стала навіть не обов'язковою для вивчення в школах України. А тому українська мова практично не функціонувала в багатьох сферах науки, техніки та народного господарства. Наведемо лише деякі красномовні факти: Державне видавництво з будівництва та архітектури 1963 року видало 122 роботи російською й 11 українською мовами; Медвидав – 188 російською та 54 українською і т.д. Причому україномовні видання — це переважно другорядні речі і популярні брошури [2, с. 189-190]. Це саме, навіть більшою мірою, стосувалося й інформатики та обчислювальної техніки. Так, наприклад, з 1952 року існував Інститут кібернетики, але всі наукові журнали він видавав російською мовою („Кібернетика“, „Автоматика“, „Управляющие системы и машины“). І в незалежній Україні справа змінюється на краще в цій галузі занадто повільно. Й досі майже немає україномовних програмових продуктів, наведені вище напрями природномовної інформатики, які бурхливо розвиваються у світі впродовж останніх двох десятиліть, досі майже не були представлені в україномовному варіанті. Кількість наукової літератури з інформатики та обчислювальної техніки українською мовою можна буквально порахувати на пальцях. У напрямку розширення сфер функціонування української мови, особливо в галузі інформатики, фактично робляться лише перші кроки.

За таких несприятливих обставин перебіг формування УТІ навряд чи можна вважати завершеним. Тим не менше УТІ існує як реальне мовне і технічне явище. У її розвитку можна виділити два етапи.

Етап перший – зародження УТІ за комуністичної доби. В СРСР УТІ, як і будь-яка термінологія, механічно копіювалася з російської. По-перше, це було наслідком заборони оригінального українського терміноутворення ще з 30-х років. По-друге, середовище, в якому відбувалося становлення і розвиток інформатики було практично повністю російськомовним. Тим не менше, партійні органи не могли зовсім не друкувати видання з інформатики українською мовою. І хоч за роки радянської влади було видано лише кілька науково-популярних книжок, які стосувалися інформатики, буквальною одиницею наукових статей, в той же час видавалися науково-популярні журнали „Наука і суспільство“, „Знання та праця“, на сторінках яких друкувалися статті вчених у галузі інформатики. А оскільки з 60-х рр. розвиткові кібернетики було надано всебічної державної підтримки, з успіхами його (заодно з елементами навчання) знайомили навіть школярів у газеті „Зірка“, у журналі „Піонерія“ тощо. Особливо вагомий внесок у розбудову УТІ, хай і на російськомовній основі, зробило видання 1973 р. однієї з перших у світі „Енциклопедії кібернетики“ в двох томах. І до початку доби незалежності це було фактично єдине лексикографічне видання, де подавалися терміни інформатики та обчислювальної техніки українською мовою. Вже тоді в українській мові існували такі терміни як, наприклад: *алгоритмічна мова, алфавітно-цифровий друкувальний пристрій, база даних, бібліотека стандартних підпрограм, макрокоманда, машинно-орієнтована мова, операційна система, програма (обчислювальної машини), програмування, час звернення до пам'ятовуючого пристрою* та ін. Як би там не було, а формування УТІ все-таки відбувалося паралельно з формуванням російської терміносистеми інформатики. Звичайно, більшість сучасних термінологічних одиниць інформатики на першому етапі була відсутня через слабкість, недостатню опрацьованість самої інформатики.

Для першого етапу розвитку УТІ характерна її вторинність, адже у переважній більшості випадків тексти російською мовою перекладали на українську, звичайно, орієнтуючись на відповідну російську терміносистему, що теж перебувала у процесі становлення, і не відступаючи від неї. На підставі скалькованих і запозичених з російської мови термінів інформатики згодом стали з'являтися й оригінальні українські тексти, звісно, науково-популярного характеру. Проте й це було вже показником того, що УТІ, хоч і неповноцінно, але функціонує. Однією з головних особливостей формування УТІ на першому етапі було порівняно малоактивне використання україномовних словотворчих ресурсів, поширення термінів описового типу, термінів-словосполучень.

Етап другий – становлення УТІ за доби незалежності (з 90-х рр. XX ст.). У 80-х рр. інформатика та обчислювальна техніка за кордоном, насамперед у США та Японії, зробила величезний крок: розпочався випуск жорстких дисків, компанія IBM випустила комп'ютер IBM PC XT, а потім і PC AT, що могли працювати з гнучкими дискетами і мали 16-розрядні мікропроцесори серії x86, було створено модульну пам'ять SIMM, дисковод CD-ROM і т.ін. Водночас удосконалювалися операційні системи (MS-DOS, Windows 1-3), розбудовувалося прикладне програмне забезпечення.

З набуттям Україною незалежності більшість бар'єрів із Західним світом з його передовими комп'ютерними технологіями було подолано. В Україні стрімкими темпами стали впроваджуватися досягнення провідних зарубіжних країн, насамперед, Сполучених Штатів. Саме цим зумовлена орієнтація на англомовну американську термінологію. У цей час УТІ формується під її великим впливом: запозичуються і калькуються американські терміни інформатики та обчислювальної техніки. Щоправда, це подекуди вносило небажану синонімічність, коли поруч із терміном, який вже існував в УТІ за російськомовним зразком, запозичувалися американські терміни. Так, наприклад, поруч із термінами *електронно-обчислювальна машина (ЕОМ), алфавітно-цифровий друкувальний пристрій, графобудовник, розв'язуючий пристрій* стали вживатися відповідно терміни *комп'ютер, принтер, плоттер, процесор*. Стан ускладнювався ще й тим, що сама американська комп'ютерна термінологія не була єдиною, нерідко в кожному штаті вживалися різні терміни на позначення того самого об'єкта або той самий термін

живався в різних значеннях. Це переносилося і на УТІ, коли, наприклад, паралельно вживалися такі терміни-дублети, як *жорсткий диск* і *вінчестер, дискета* і *флорпі-диск, директорія* і *каталог, буфер* і *кліп-борд* і т.д., коли, наприклад термін *дисплей* вживався у кількох значеннях: 1. Комплекс екрана і клавіатури в ЕОМ; 2. Зовнішній пристрій ЕОМ для відображення графічної та текстової інформації; 3. Візуалізація зображення; 4. Таблиця зовнішніх контекстів; 5. Відтворення тощо.

На другому етапі розвитку УТІ стали з'являтися й термінологічні словники, спочатку перекладні, першим із яких, вочевидь, слід вважати словник авторів Коссака О.М. та Маньковського С.Л. Англо-українсько-російський словник з інформатики та обчислювальної техніки. – Львів: Світ, 1991. Далі праця в лексикографічній галузі УТІ поживилася, з'явилися інші термінологічні лексикографічні праці: Російсько-український словник термінів з обчислювальної техніки і кібернетики. – Дніпропетровськ: ДДУ, 1992 (колектив авторів), Стислий російсько-український словник з інформатики та обчислювальної техніки /Уклад. В.О.Добридень – Харків: ХІПІ, 1993 та ін.

Паралельно, з 1993 року, комісія з Державного стандарту стала провадити широку роботу щодо уніфікації УТІ. Було розглянуто і прийнято кілька десятків державних систем стандарту в різних сферах галузі інформатики та обчислювальної техніки, наприклад: ДСТУ 2228-93 Системи оброблення інформації. Підготовка і оброблення даних. Терміни та визначення; : ДСТУ 2229-93 Системи оброблення інформації. Локальні обчислювальні мережі. Терміни та визначення; : ДСТУ 2230-93 Системи оброблення інформації. Взаємозв'язок відкритих систем. Базова еталонна модель. Терміни та визначення; : ДСТУ 2396-94 Системи оброблення інформації. Теорія інформації. Терміни та визначення; ДСТУ 2397-94 Мікропроцесори. Терміни та визначення; ДСТУ 2398-94 Інформація та документація. Інформаційні мови. Терміни та визначення; ДСТУ 2399-94 Системи оброблення інформації. Логічні пристрої, схеми, сигнали. Терміни та визначення; ДСТУ 2396-94 Системи оброблення інформації. Теорія інформації. Терміни та визначення; ДСТУ 3044-95 Системи оброблення інформації. Подання даних. Терміни та визначення; ДСТУ 3396-97 Захист інформації. Технічний захист інформації. Терміни та визначення та ін.

І нарешті, стали з'являтися також тлумачні словники УТІ. Перший невеликий подібний словник, щоправда вузького спрямування, побачив світ у 1992 році: Кучарін О. Б. Саган С. А., Шестаков В. П. Терміни з автоматизації виробничих процесів: Словник. – К.: Вища школа, 1992. – 156 с. Вагомішим став тлумачно-перекладний словник Іваницького Р. В. та Кияка Р. С. П'ятимовний тлумачний словник з інформатики. – К., 1995. – 372 с. Наразі найповнішими тлумачними словниками є перекладений з англійської мови Комп'ютерний словник. – К.: Україна, 1997. – 470 с. та Новий російсько-українсько-англійський словник з інформатики. – Харків: Корвін, 2002. – 656 с., укладений під керівництвом доктора технічних наук М.Д.Гінзбурга. Він є одним з найповніших і містить близько 3300 термінів.

Звичайно, видрукувані словники УТІ мають деякі хиби, що стосуються зокрема різних орієнтацій та уподобань їх авторів, які переважно не є фахівцями з мовознавства, зокрема, з термінознавства і лексикографії. Переважна більшість лексикографічних праць в галузі УТІ мають так звану „європейську” орієнтацію [6,с.178-179], ми б сказали точніше — західну, при якій укладачі орієнтуються переважно на американську термінологію. Рідше представлена елітарна, коли укладачі конструюють терміни на власний розсуд „згідно з духом української мови” [6, с.171-172], романтична, що прагне наблизити українську наукову термінологію до народної основи [6,с.171] та русифікаторська, або євразійська орієнтація, що по суті є консервативною, адже намагається або зберегти наявний статус зросійщеної української терміносистеми, або й надалі калькувати і запозичати терміни для інформатики з російської мови чи, в крайньому разі, через її посередництво [1, с. 12]. Нерідко бракує системності тлумачення, термінологія значною мірою перевантажена громіздкими синтаксичними конструкціями, трапляються і немилозвучні утворення і т. ін.

Загалом, можна вважати, що підвалини УТІ створено, робота щодо її формування переходить у завершальну стадію – третій етап, яким, на нашу думку, повинен стати етап систематичної уніфікації та подальшої стандартизації УТІ з провідною роллю фахівців у галузі лексикографії та термінознавства.

Джерела та література

1. Бондар О. І. „Європейський” та „романтичний” напрями в розвитку сучасної української термінології // Записки з українського мовознавства. – Одеса: Астропринт, 2004. – Вип.14.
2. Діак І. В. Українське відродження чи нова русифікація? – К.: Гранослов, 2000.
3. Енциклопедія кібернетики. – К.: УРЕ, 1973. – Т. 1-2.
4. Широков В. А. Гуманітарна традиція і технологічний статус мови // Мовознавство. – 2001. – № 3.
5. Широков В. А. Всеукраїнський лінгвістичний діалог у контексті теорії лексикографічних систем // Мовознавство. – 2003. – № 6.
6. Яворська Г. М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс: Мова, культура, влада. – К., 2000.

Фролова Е. В.

КОММУНИКАТИВНЫЕ СТРАТЕГИИ ФОРМИРОВАНИЯ ИМИДЖА РЕГИОНАЛЬНОГО ЛИДЕРА

В последние десятилетия российские политики уделяют большое внимание работе с собственным имиджем. В связи с этим политическая лингвистика вплотную приступила к изучению публичных коммуникаций как «среды жизнедеятельности» имиджа. На сегодняшний день ни у кого не вызывает сомнений тот факт, что политическая коммуникация не просто опосредована средствами массовой информации, – СМИ фактически являются основной средой ее существования [8]. Как определенная социально-информационная система, средства массовой информации служат четкой концептуализации действительности, создавая идеологизированный аудио-визуальный мир [3]. Язык информационного воздействия располагает специфическими средствами и символами для создания в массовом сознании соответствующей картины мира.

Имидж является одним из эффективнейших средств воздействия на массовое сознание. Среди научных трудов, посвященных его рассмотрению, особо можно отметить работы Т. И. Арсеньевой, Т. Э. Гринберга, П. С. Гуревича, С. Ф. Лисовского, Г. Г. Почепцова, А. П. Чудинова, О. А. Феофанова и др. Под имиджем политика боль-